

Provenienční průzkum zámecké knihovny na Hrádku u Nechanic

Klára ANDRESOVÁ

ANOTACE: *Zámecká knihovna na Hrádku u Nechanic vznikla v polovině 19. století. Od svého vzniku patřila až do roku 1945 hraběcímu rodu Harrachů. Předkládaná studie se zabývá historií této knihovny, stručně nastiňuje její chronologický, jazykový a tematický rozbor. Hlavní důraz je kladen na provenienční průzkum knihovny a v rámci něho především na osobu Jana Nepomuka z Harrachu.*

1

2

Zámecká knihovna na Hrádku u Nechanic, která patřila od svého založení do roku 1945 hraběcímu rodu Harrachů, je fondem, kterému dosud nebylo věnováno příliš mnoho badatelského zájmu. Je tomu tak snad vzhledem k jejímu menšímu rozsahu, který představuje necelých šest tisíc svazků, a patrně také proto, že vznikla až v polovině 19. století, a nelze v ní tedy předpokládat velké množství rukopisů, starých a vzácných tisků, ale spíše mladší literaturu. Přestože její hlavní část pochází skutečně až z 19. a 20. století, je fond zajímavý řadou provenienčních záznamů, a to obzvláště množstvím knižních dedikací určených majitelům knihovny – mezi nimi především Janu Nepomukovi hraběti z Harrachu.¹ Rozsahem i dobou vzniku lze hrádeckou knihovnu přirovnat ke knihovně na zámku v Hořovicích;² svým převážně beletristickým zaměřením se podobá soudobé o něco větší knihovně na zámku ve Vranově nad Dyjí.³

Hrádeckou knihovnou se dosud zabýval v 50. letech 20. století Bohumír Lifka, který také několikrát publikoval základní informace

o ní.⁴ Z jeho výzkumu poté vycházel Pravoslav Kneidl,⁵ v nedávných letech i Petr Mašek.⁶

■ Poznámky

1 Tento článek byl sepsán na základě diplomní práce ANDRESOVÁ, Klára. *Zámecká knihovna na Hrádku u Nechanic [Castle Library Hrádek u Nechanic]*. Praha, 2014. 168 s., 6 s. příloh. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. 16. 9. 2014. Dostupná z WWW: http://ckis.cuni.cz/F/?func=direct&doc_number=001853588&local_base=CKS01&format=999 [cit. 20. dubna 2015].

2 CEJPEK, Jiří; HLAVÁČEK, Ivan; KNEIDL, Pravoslav. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-163-3. S. 119–120.

3 Tamtéž. S. 120.

4 Nejprve v publikaci LIFKA, Bohumír. *Knihovny státních hradů a zámků*. Praha : STN, 1954. Bez ISBN. S. 13; poté LIFKA, Bohumír. *Zámecké, hradní a palácové historické knihovny českých zemí ve sféře Národního muzea*. Praha : [Národní muzeum], 1955. Bez ISBN. S. 91. Nejobsáhlejší

Obr. 1, 2. *Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), interiér zámecké knihovny*. (Foto: Klára Andresová, 2013, obr. 1–4, 8–21)

informaci, kterou ovšem stále představovala pouze krátká kapitola o knihovně, uveřejnil v průvodci po Hrádku u Nechanic WAGNER, Jaroslav. *Hrádek u Nechanic: Státní zámek a okolí*. Praha : STN, 1958. Bez ISBN. S. 5–8.

5 Knihovnu charakterizoval v publikaci BAŤHA, František et al. *Knihovna Národního muzea*. Praha : Národní muzeum, 1959. Bez ISBN. S. 145.

6 V druhém díle soupisu německých historických knižních fondů BAUER, Matthias; BLUM, Claudia; MAŠEK, Petr (eds). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 2, Tschechische Republik, Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*. Hildesheim : Olms-Weidmann, 1997. ISBN 3-487-10355-9. S. 82; a později v brožurě MAŠEK, Petr; TURKOVÁ, Helga. *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: k výstavě 50 let oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea 1954–2004* : Muzeum knihy Žďár nad Sázavou květen – říjen 2004. Praha : Národní muzeum, 2004. ISBN 80-7036-161-1.

3

4

Obr. 3, 4. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), interiér knihovny.

Zámek Hrádek u Nechanic⁷ byl v letech 1839–1857 vystavěn v novogotickém stylu hrabětem Františkem Arnoštem z Harrachu (1799–1884) na návrší zvaném Lubenský vrch poblíž Nechanic u Hradce Králové a stal se letním, loveckým a reprezentačním sídlem šlechtické rodiny Harrachů.⁸

Devět let po dostavbě zámku vypukla prusko-rakouská válka, jejíž rozhodující bitva (3. července 1866 u Hradce Králové) zasáhla i Hrádek u Nechanic. Zámek přímo za bitvy neutrpěl, nebyl ovšem ušetřen následného drancování vítězů. Již 4. července ráno byl obsazen Prusy, kteří si v něm zřídili lazaret.⁹ V této době sloužila zámecká knihovna jako protestantská modlitebna, v níž se konaly dvakrát týdně bohoslužby.¹⁰

Roku 1884 zdědil zámek Jan Nepomuk hrabě z Harrachu (1828–1909), za jehož života dosáhlo panství největší prosperity. Jeho syn Otto Jan Nepomuk hrabě z Harrachu (1863–1935) zámek zdědil roku 1909 a záhy poté ho modernizoval. V roce 1935 zámek zdědil Johann Nepomuk hrabě z Harrachu (1904–1945), který přijal roku 1939 německé občanství, později narukoval do německé armády a roku 1945 v zajetí zemřel. Jeho manželka Stephanie z Harrachu (1917–2011) po skončení války Hrádek opustila a odešla na rakouské sídlo Rohrau. Zámek byl téhož roku prohlášen státním majetkem. Již roku 1953 byl Hrádek zpřístupněn veřejnosti a v roce 2001 byl prohlášen národní kulturní památkou.¹¹

Zámecká knihovna a její historie

Zámecká knihovna je jednou z reprezentačních místností v přízemí zámku a nachází se na západní straně střední části budovy. Vyba-

vena je prosklenými novobarokními skříněmi z tmavého dřeva zdobenými řezbou s florálními a ovocnými motivy, které jsou umístěny podél tří stěn místnosti. (obr. 1, 2, 3 a 4) Skříně jsou číslovány na kovových štítcích upevněných nad jejich dveřmi. Pod některými z těchto štítků se ovšem nenacházejí skutečné knihovní skříně, ale pouze makety hřbetů knih naaranžované za sklem, za nimiž lze nalézt např. tajné dveře do sousedních místností.¹²

S postupným rozrůstáním knihovny na konci 19. a na počátku 20. století byly knihami zaplněny i skříně mimo reprezentační místnost knihovny. Jednou z nich je truhlová skříň ze 17. století v tzv. Zlatém sále, (obr. 5) do které byly kromě vzácných tisků a velkoformátových knih ukládány také obrazy a grafika.¹³ Knihy malých formátů se naopak nacházejí ve skříních stojících v čele salonu hraběte v prvním patře zámku (obr. 6) a také v komorníkově pokoji za salonem hraběte, kde je dnes uložena většina knih hrádeckého depozitáře. V jednom z původních hostinských apartmá zámku, do kterého je dnes instalována expozice dámského pokoje, jsou ve skleníku z druhé poloviny 19. století uloženy tzv. gothajské almanachy.¹⁴ (obr. 7) Hudebniny se na Hrádku u Nechanic nacházejí v depozitáři za salonem hraběte i v pracovně hraběnky, kde bývají instalovány na policičky vedle pohovky a na desce tamního klavíru.

Knihovna na Hrádku u Nechanic byla založena pravděpodobně už v průběhu stavby zámku v polovině 19. století. Její součástí se staly některé svazky z harrachovských knihoven ze zámků v Jilemnici, Horní Branné a v dolnorakouském Pruggu nad Litavou,¹⁵ mezi něž patřily mj. staré tisky ze 17. století dedikované tehdejšímu členům rodu Harrachů a několik knih, které byly příslušníky rodu v 17. a 18. století podepsány. Z knihovny, která pravděpodobně

patřila Aloisi Tomáši Raimundovi z Harrachu (1669–1742)¹⁶ či některému z jeho blízkých příbuzných, pochází minimálně 37 svazků označených signaturami kombinujícími písmena a číslice v podobě „A-1“, „B-7“ atp. (obr. 8) Jeden z těchto svazků je podepsán Aloisem Raimundem, tři jeho manželkou Annou Cecilií z Harrachu, rozenou z Tannhausenu (1674–1721).

František Arnošt z Harrachu i jeho syn Jan Nepomuk rozšířili knihovnu o řadu sebraných spisů evropských a severoamerických spisovatelů; František se také snažil do své knihovny zařadit co nejvíce tisků, které vyšly v českém jazyce v letech 1805–1850.¹⁷ Jemu

■ Poznámky

⁷ Ve starší literatuře někdy nazývaný Červený Hrádek.

⁸ K tomu více viz KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla období romantismu a historismu*. Praha : Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-003-4. S. 18–26.

⁹ MRKVIČKA, Pavel; TEICHMAN, Radek. *Naučná stezka Bitva u Hradce Králové 3. 7. 1866 – jižní křídlo*. Hradec Králové : Komitét pro udržování památek z války 1866, 2007. ISBN 80-239-8491-8. S. 17.

¹⁰ BENEŠ, František Xaver Josef. *Chronik des Schlosses Hradek*. [Rukopis.] [B.m.], 1877. S. 34.

¹¹ NOSEK, Petr. *Státní zámek Hrádek u Nechanic : původcovský text*. [B.m. : b.n.], 2004, I. [2]. Bez ISBN.

¹² Tak je tomu v případě čísel VI a XIII, zatímco ve vedlejší místnosti za čísly XI a XII se nachází velký krb, jehož žár by tisky v knihovně v těchto místech poškodil.

¹³ NOSEK, P., cit. v pozn. 11, I. [7].

¹⁴ Tamtéž, I. [39].

¹⁵ Tamtéž, I. [15].

¹⁶ Diplomát působící ve Španělsku a v letech 1728–1733 neapolský místokrál. MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl I, A–M. Praha : Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0027-3. S. 325.

¹⁷ WAGNER, J., cit. v pozn. 4. S. 6.

5

Obr. 5. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), truhlová skříň ve Zlatém sále zámku obsahující svazky velkých formátů. (Foto: Jiří Klimeš, 2015)

Obr. 6. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), skříň v zámeckém salonu hraběte. (Foto: Jiří Klimeš, 2015)

a později především Janu Nepomukovi byla věnována řada knih, které jsou dnes na Hrádku uloženy.

Roku 1879 Harrachové zakoupili panství Dolní Přím¹⁸ a připojili k hrádeckému fondu knihy z přímské knihovny, z nichž je 34 na předních předsádkách označeno zápisem „v. Přím 1879“. (obr. 9) Následujícího roku většina hrádeckých svazků prošla jednotnou převazbou. České knihy dostaly bílou celokoženou či polokoženou vazbu, cizojazyčné zelenou vazbu polokoženou.¹⁹

Deset svazků podepsaných jménem „Marie Harrach“ či „Marie Lobkowicz“ a označených signaturou kombinující zkratku „Nro.“ s (obvykle) římskou číslicí nechala do knihovny zařadit pravděpodobně první manželka hraběte Jana Nepomuka Marie Markéta z Harrachu, rozená z Lobkowicz (1837–1870).²⁰ (obr. 10)

Na rozvoji hrádecké knihovny se podílel také Ferdinand Menčík (1853–1916),²¹ který byl od roku 1898 archivářem a knihovníkem Jana Nepomuka z Harrachu a později se stal také autorem jeho životopisu.²²

Jistý vliv na rozšiřování knihovny lze předpokládat také u vychovatelů Jana Nepomuka. Prvním z nich byl v letech 1839–1843 Jan Erasmus Vocel (1803–1871),²³ po něm v letech 1843–1845 Vendelín Grünwald (1812–1885)²⁴ a nakonec v letech 1845–1851 Antonín Jaroslav Vrtátka (1815–1892).²⁵ Všichni tři zanechali v knihovně svá díla, ve většině případů

s rukopisně vepsanými dedikacemi Janu Nepomukovi či jeho otci.

V roce 1877 čítala hrádecká knihovna již 3 012 svazků.²⁷ Od té doby se dále rozrůstala až do roku 1944, kdy do ní přibýly poslední dvě knihy. Celkový počet jejích svazků tak dosáhl asi 6 000, z nichž se dodnes na zámku dochovalo 5 955.²⁸

Po zestátnění roku 1945 se zámek dostal do správy Národní kulturní komise. V listopadu 1953 byla Státní památkovou správou vykonána prohlídka knihovny, která byla vyhodnocena jako „velmi cenná, museálního charakteru“ a bylo rozhodnuto, že zůstane zachována jako součást interiéru zámku.²⁹ Roku 1954 převzalo Národní muzeum odbornou správu sítě zámeckých knihoven,³⁰ a tedy i knihovny hrádecké. Roku 1959 vznikl inventurní katalog knihovny, o sedm let později revidovaný seznam knih. Po inventuře fondu roku 1985 byl vypracován Otokarem Vojtíškem nový lokální katalog.³¹ V rámci inventury byly tehdy z fondu vyčleněny položky archivní povahy, část hudebnin a většina exemplářů titulu *Důležitost dobytka dojného*,³² jehož autorem byl Jan Nepomuk z Harrachu.³³ Vojtíškův katalog se stal podkladem

■ Poznámky

¹⁸ NOSEK, P., cit. v pozn. 11. [1].

¹⁹ WAGNER, J., cit. v pozn. 4. S. 6. Toto pravidlo má ovšem výjimku v podobě francouzských knih v třetí knihovně skříni a německých knih v sedmé skříni, které mají bílou vazbu.

²⁰ Pro soupisy konkrétních svazků, které patří do uvedených starších knižních celků (z knihovny Aloise Tomáše Raimunda, ze zámku v Dolním Přímě a z knihovny Marie Lobkowiczové), viz ANDRESOVÁ, K., cit. v pozn. 1. S. 20–24.

²¹ Český kulturní historik a vydavatel edic starých tisků

6

souvisejících s českými dějinami. Heslo Menčík, Ferdinand. In *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí (dále OSN)*. Sedmáctý díl. V Praze : J. Otto, 1901. Bez ISBN. S. 94. Menčíkova bibliografie je přístupná online v databázi Historického ústavu AV ČR na WWW: <http://biblio.hiu.cas.cz/authorities/10782> [cit. 24. června 2014].

²² MENČÍK, Ferdinand. *Jan Hrabě Harrach: k sedmdesátiletým narozeninám*. Praha : Fr. Hovorka, 1898. Bez ISBN.

²³ Básník, dramatik, národní buditel a budoucí profesor archeologie. *OSN*. Dvacátý šestý díl. V Praze : J. Otto, 1907. Bez ISBN. S. 842–846.

²⁴ Český právník, pozdější politik a docent pražské právnické fakulty. *OSN*. Desátý díl. V Praze : J. Otto, 1896. Bez ISBN. S. 543.

²⁵ MENČÍK, F., cit. v pozn. 22. S. 4–5.

²⁶ Spisovatel, literární historik a budoucí knihovník Národního muzea. *OSN*, cit. v pozn. 23. S. 1056–1057.

²⁷ BENEŠ, F. X. J., cit. v pozn. 10. S. 33.

²⁸ Mezi ně jsou počítány všechny svazky, které jsou součástí fondu knihovny. Některé publikace, které se ve fondu nacházejí multiplicitně, sdílejí jedno inventurní číslo; podobně i jednotlivé díly některých časopisů mají inventurní číslo společné. Knihovna obsahuje pouze asi 5 500 inventurních položek; některé z nich ovšem o více svazcích.

²⁹ *Státní zámek Hrádek u Nechanic: knihovna; prohlídka knihovny a knižních svazů v roce 1953*. Národní kulturní komise v Praze. Fond Hrádek u Nechanic. Čj.11846/53.

³⁰ BĀTHA, František et al. *Knihovna Národního muzea*, s. 19.

³¹ VOJTÍŠEK, Otokar. *Seznam knih knihovny SZ Hrádek u Nechanic*. [Strojopis.] Hrádek, 1985.

³² HARRACH, Jan Nepomuk. *Krátké naučení o důležitosti dobytka dojného, kterak dlužno rozumně jej chovati a jakých vad se vystrážiti*. V Praze : Nákladem předsednictva Hospodářské jednoty kraje Králo-Hradeckého, 1864. Bez ISBN.

³³ Srov. *Vyjádření dr. Helgy Turkové k návrhu inventarizace*

pro pozdější elektronický soupis knihovny, který vytvořili pracovníci Národního památkového ústavu.³⁴

Jazykový, chronologický a tematický rozbor knihovny

Ve starší literatuře zabývající se hrádeckou knihovnou je většinou akcentován vysoký počet jazykově českých knih. Bohumír Lifka uvádí ve svém článku z roku 1958, že je v knihovně dohromady přes 4 000 svazků, z nichž je zhruba polovina českých.³⁵ Vzhledem k celkovému nízkému počtu svazků je pravděpodobné, že Lifka bere v potaz pouze reprezentační knihovnu v přízemí zámku; přesto je uvedený počet jazykově českých knih poněkud nadnesený. Českých svazků je v knihovně pouze 1 416 – a to jen v tom případě, započítáme-li i publikace uložené v depozitáři. Pravoslav Kneidl o rok později tvrdí, že knihovna obsahuje 3 885 svazků (což též zhruba odpovídá počtu svazků v reprezentační knihovně) a že „svým českým zaměřením tvoří jednu z výjimek mezi zámeckými knihovnami“.³⁶ Petr Mašek v roce 1995 uvádí jako celkový počet 3 472 hrádeckých knih. Mezi nimi má tvořit asi 45 % literatura německá, zbytek převážně literatura česká (dále zmiňuje tisky slovenské, francouzské a anglické).³⁷

Knihovní fond na Hrádku u Nechanic je jistě značně bohemikální vzhledem k faktu, že se jedná o šlechtickou zámeckou knihovnu. Přesto je třeba říci, že jazykově česká literatura zde nad německou neprevládá.³⁸ Započteme-li i knihy vícejazyčné, kde za hlavní jazyk považujeme ten, ve kterém je napsán titulní list, je na Hrádku 2 402 knih německých, zatímco těch českých je pouze 1 416. V pořadí následují tisky francouzské, kterých je 1 238, po nich anglické s 696 svazky. Za zmínku dále stojí 149 svazků latinských, které následují marginálně zastoupené jazyky jako slovenština, italština, ruština, maďarština a polština.³⁹

Hrádecká knihovna vznikla přibližně v polovině 19. století⁴⁰ a naprostá většina publikací, které jsou v knihovně uloženy, také z tohoto století pochází. Z celkového počtu 5 955 svazků je z 19. století 4 588 knih. Z 20. století je to 659 publikací – je ovšem třeba zmínit, že poslední dva přírůstky do knihovny přibýly v roce 1944, takže se jedná o publikace získané v průběhu pouhých 44 let. Knih vydaných v 18. století se v knihovně nachází 627, ze 17. století je to 74 tisků a z 16. století dalších 7.⁴¹

Největší část fondu hrádecké knihovny představuje krásná literatura,⁴² a to beletrie, poezie i dramatická tvorba. Většina jejích svazků byla do knihovny zařazena v souborech sebraných spisů některého z populárních autorů 19. století, a tedy nutně nevypovídá o čtenářských zájmech majitelů knihovny, jako spíše o snaze vy-

tvořit reprezentativní sbírku titulů od autorů zvučných jmen. Těmito autory byli Alexandre Dumas starší i mladší, Walter Scott, George Sand, Honoré de Balzac, Charles Dickens, Victor Hugo, James Fenimore Cooper, Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller a další. Díla těchto spisovatelů jsou v knihovně zastoupena především v původních jazycích. S určitým podivem je proto třeba poznamenat, že naopak dílo Williama Shakespeara je přítomno pouze v překladu do češtiny.

Druhou nejpočetnější knižní skupinu představuje po beletrii literatura náboženská,⁴³ jež je žánrem, který v knihovně zastupují především starší publikace a patří do něj i 5 nejstarších knih z hrádeckého fondu. Některé z hrádeckých náboženských svazků obsahují zajímavé provenienční poznámky. Jedním z nich je žaltář *Psalter-Spiel der Gemein der Heiligen* z roku 1762,⁴⁴ který byl rok po vydání darován farářem z Čisté u Svitav Adalbertem Kliczkou kaplanovi z téže farnosti Janu Kepertovi. Za zmínku stojí také svazek *Kirchen-Geschichte*,⁴⁵ který roku 1682 věnoval Lambert František Hřebenář z Harrachu své dceři Marii Leopoldině. Tentýž svazek později darovala Eleonora hraběnka Trauttmansdorff-Weinsberg voršilskému klášteru v Kutné Hoře, ve kterém se s jistotou nacházel ještě roku 1861. V následujících letech se svazek vrátil zpět do vlastnictví rodu Harrachů.

Autorem, který je mezi náboženskou literaturou knihovny na Hrádku zastoupen nejhojněji, je Ludwig Donin.⁴⁶ Jeho českých a německých knih vydaných v letech 1843–1875 se na Hrádku nachází 61. Minimálně jednu ze svých knih Donin věnoval Anně z Harrachu, což si hraběn-

■ Poznámky

³⁴ *zámecké knihovny SZ Hrádek u Nechanic ze dne 5. 7. 1985. Knihovna Národního muzea. Oddělení zámeckých knihoven (KNM 4). Fond Hrádek u Nechanic. Zpráva ze služební cesty na státní zámek Hrádek u Nechanic, kterou vykonala dne 4. 9. 1985 dr. Helga Turková. Knihovna Národního muzea. Oddělení zámeckých knihoven (KNM 4). Fond Hrádek u Nechanic. Zpráva ze služební cesty na státní zámek Hrádek u Nechanic, kterou vykonala dr. Helga Turková dne 5. 11. 1985. Knihovna Národního muzea. Oddělení zámeckých knihoven (KNM 4). Fond Hrádek u Nechanic.*

³⁵ Katalog ovšem dosud obsahuje řadu chyb – především překlepů, nekompletně opsaných informací či posunutí číslování řady svazků, k němuž došlo kvůli přearžení některých položek z knižního fondu do fondu mobiliáře. Tyto chyby by bylo třeba v budoucnu opravit. Přesto se ale jedná o katalog, který díky své elektronické formě umožňuje nejsnazší a nejefektivnější vyhledávání ve fondu, a proto veškeré citace hrádeckých svazků, které jsou uvedeny v této práci, vycházejí právě z něj, není-li uvedeno jinak.

³⁶ WAGNER, J., cit. v pozn. 4. S. 6.

³⁷ BAŤHA, F., cit. v pozn. 5. S. 145.

7

Obr. 7. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), skříň s gothajskými almanachy. (Foto: Jiří Klimeš, 2015)

³⁷ BAUER, M.; BLUM, C.; MAŠEK, P. (eds.), cit. v pozn. 6. S. 82.

³⁸ Údaje vycházejí z rozboru celého hrádeckého fondu – tedy reprezentativní knihovny v přízemí zámku a publikací uložených v depozitáři. Jedná se celkem o 5 955 položek.

³⁹ Po jednom svazku jsou zastoupeny ještě slovinština, srbská, lužická srbská a jeden vícejazyčný je tištěn mj. církevní slovanštinou. Detailněji k jazykovému rozboru knihovny ANDRESOVÁ, K., cit. v pozn. 1. S. 37–40.

⁴⁰ Dle některých zdrojů byla knihovna založena již v průběhu stavby zámku (1839–1857), jinde se uvádí její počátek až po dostavění.

⁴¹ Charakteristika jednotlivých chronologických celků a soupis tisků z 16. a 17. století ve fondu hrádecké knihovny viz ANDRESOVÁ, K., cit. v pozn. 1. S. 41–53.

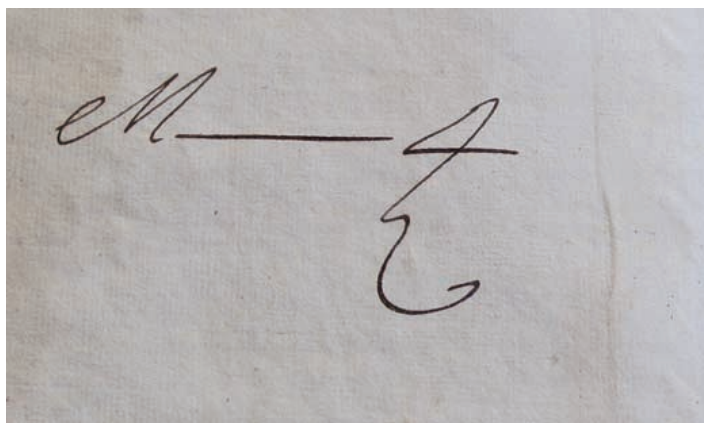
⁴² Celkem se jedná o 2 312 svazků.

⁴³ Zastoupena 599 svazky.

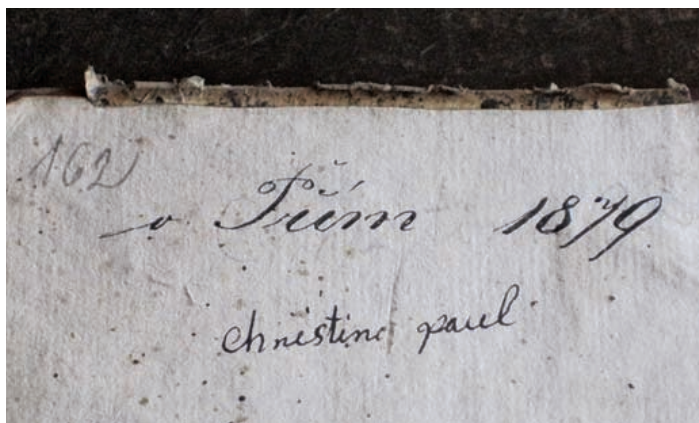
⁴⁴ *Psalter-Spiel der Gemein der Heiligen Durch welches der Herr nach seiner vielfältigen Grösse gelobet wird. Psalm. Leithomischl : Ant. Kamenicky, 1762. Bez ISBN. Inventární číslo 3929.*

⁴⁵ HAZART, Cornelius. *Kirchen-Geschichte, das ist catholisches Christenthum, durch die gantze Welt ausgebreitet, insonderheit bey nächst-verflossenen und anjetzo fließenden Jahrhundert, darinnen kürztlich beschrieben wird, jedes Landes Art und Gelegenheit, der Einländer Lebens-Sitten. Wienn in Oesterreich : [b.n.], 1678. Bez ISBN. Inventární číslo 3018.*

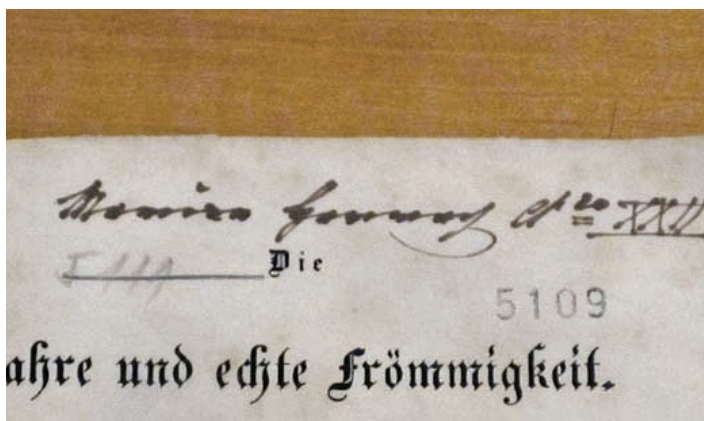
⁴⁶ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Bd. 1. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1957. Bez ISBN. S. 195.*

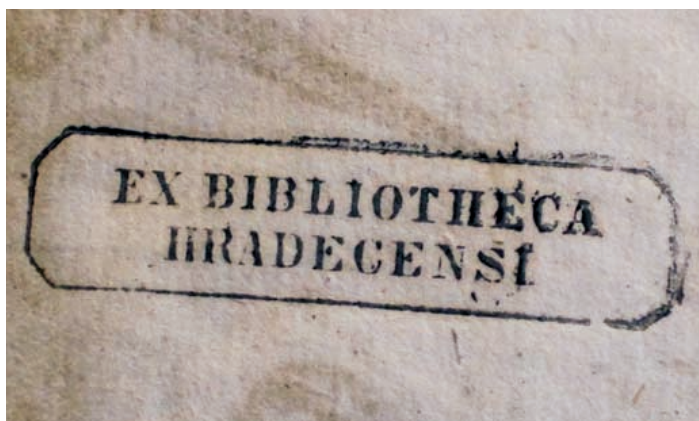
8

9

10

11

Obr. 8. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), signatura patrně z knihovny Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu.

Obr. 9. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), označení knih z knihovny v Dolním Přímě.

Obr. 10. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), signatura z knihovny Marie z Harrachu, roz. z Lobkowicz s jejím podpisem.

Obr. 11. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), hradecké razítkové exlibris se zkosenými rohy.

ka poznamenala do svého exempláře publikace *Biblische Geschichte*.⁴⁷

Dva hradecké nábožensky zaměřené svazky jsou rukopisy z 19. století. Jeden z nich, obsahující německy psané modlitby,⁴⁸ je opatřen supralibros „F.H.“, přičemž na zadní desce je zmíněn rok 1836. Patřil tedy pravděpodobně Františkovi Arnoštu Harrachovi.⁴⁹

Mezi další výrazněji zastoupené tematické skupiny patří literatura historická, genealogická, almanachy, encyklopedie a také hudebniny.⁵⁰

V knihovně se nachází 49 titulů periodik, která jsou převážně z 19. a 20. století. Jazykově mezi nimi převažuje s 22 různými tituly čeština; druhá v pořadí je potom němčina s 19 tituly. Jazykově francouzská a anglická periodika jsou ve fondu zastoupena po čtyřech titulech. Tematicky převládají odborné přírodovědné a vlastivědné časopisy, společenská a lesnická periodika.⁵¹

Provenienční průzkum knihovny

Většina knih z hradeckého fondu je opatřena černým razítkem exlibris o rozměrech 50 × 20 mm, které bývá natištěno na přední předsádce, titulním listu svazku, případně na některé z dalších preliminárií. V rámečku se zkosenými rohy je umístěn text „EX BIBLIOTHECA HRADECENSI“. (obr. 11) V hradeckém depozitáři lze mezi sbírkovými předměty nalézt velmi podobné razítko s tímž textem – nejedná se ovšem o to, které je otištěno v zámeckých knihách. Rohy rámečku okolo textu totiž v tomto případě zkoseny nejsou. (obr. 12)

Ostatní harrachovské knihovny označovaly své svazky velmi podobným způsobem. Sedmáct knih z hradeckého fondu bylo původně označeno fialovým razítkem „EX BIBLIOTHECA PRUGGENSI“,⁵² jeden svazek byl označen obdobným razítkem „EX BIBLIOTHECA VIENNENSI“,⁵³ které je do svazku otištěno modře.

V knihovně se nacházejí dva typy heraldických harrachovských razítkových exlibris. Jedno razítko má ve štítě tři pštrosí pera v kouli; na štítě jsou po obou stranách dvě na sebe hledící turnajské korunované přilby s dvěma překryvadly a klenoty v podobě pštrosích per, přičemž křídla na levé helmě kopírují směr helmy a křídla na pravé helmě jsou natočena na bok. V knihách bývá toto razítko natištěno na jednom z posledních listů, a to černou barvou. Na Hrádku se nevyskytuje příliš často. (obr. 13)

Druhým typem je alianční znak Harrachů a Lobkowiczů. V pravém štítu jsou tři pštrosí pera v kouli. Na štítu je hraběcí koruna. V levém poli je střední čtvrcený štítek s prvním a čtvrtým děleným polem, ve druhém a třetím poli je orlice natočená doprava. Ve velkém děleném štítu je zubří hlava ve druhém poli, ve třetím anděl, ve čtvrtém orlice, v pátém trojvrší se třemi hvězdami, v šestém dvojocasý lev, v sedmém tři kůly a v osmém orlice. Na štítu je knížecí koruna. Oba štíty podpírají dva gryfové stojící na pruhu látky. Ve fondu se tento typ razítka vyskytuje poměrně zřídka. Natištěn

■ Poznámky

47 DONIN, Ludwig. *Biblische Geschichte des alten und neuen Bundes*. Wien : Typogr. lit. art. Anstalt, 1859. Bez ISBN. Inventární číslo 4945.

48 [Modlitby]. [Rukopis.] [B.m., 1836]. Inventární číslo 5308.

49 Druhým rukopisným svazkem jsou *Kostelní zpěvy*. [Rukopis.] [B.m., 1865]. Inventární číslo 5423.

50 Detailní rozbor jednotlivých tematických skupin ve fondu hradecké knihovny viz ANDRESOVÁ, K., cit. v pozn. 1. S. 54–81.

51 Více o periodikách v Hradecké knihovně viz Tamtéž. S. 82–96.

52 Odkazuje tedy na harrachovskou knihovnu na zámku v Pruggu nad Litavou.

53 Pochází tedy z harrachovské knihovny ve Vídni.

12

13

14

15

Obr. 12. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), razítko exlibris z hradeckého mobiliárního fondu bez zkosených rohů.

Obr. 13. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), harrachovské razítkové heraldické exlibris.

Obr. 14. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), heraldické razítkové exlibris s aliančním znakem Harrachů a Lobkowiczů.

Obr. 15. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), iniciálové razítkové exlibris Františka Harracha.

bývá většinou černou barvou na předním předeštlí svazku. (obr. 14)

Některé z hradeckých svazků jsou opatřeny iniciálovými razítky Františka Arnošta z Harrachu (obr. 15) a Jana Nepomuka z Harrachu. (obr. 16) Františkovy snadno čitelné iniciály jsou doplněny nad nimi umístěnou heraldickou hraběcí korunkou,⁵⁴ zatímco Janovo vysoce zdobné razítko je opatřeno korunkou knížecí.⁵⁵

V hradeckých knihách se nacházejí ještě další tři typy razítkových exlibris Jana Nepomuka. Jedním z nich je kaligrafické razítko imitující vlastnoruční podpis, na kterém je natištěno „Jan hrabě Harrach“. Tento typ razítka lze nalézt na jedenácti svazcích hradecké knihovny, tištěn bývá fialově. (obr. 17) Jeho variantou je stejně graficky provedená německá verze „JohGfHarrach“, která bývá též fialová a na Hrád-

ku je možné ji nalézt ve čtyřech svazcích. (obr. 18) Nejrozšířenější je ovšem razítko s textem „Jan hr. Harrach“ provedeným antikvovým písmem. Razítko bývá tištěno fialově a nalézt ho lze asi ve 150 svazcích. (obr. 19)

48 svazků hradecké knihovny je opatřeno černobílým exlibris natištěným na štítku a vlepeným na přední předeštlí. Ve štítku jsou tři pštrosí pera v kouli; na stanu hraběcí koruna a po obou stranách dva gryfí stojící na zakřivených ratolestech. Bývají jím označeny obvykle větší či vzácnější exempláře, které vesměs pocházejí z 19. století. (obr. 20)

Do jednoho hradeckého svazku⁵⁶ je vlepen štítek s exlibris již výše zmíněného Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu. Exlibris obsahuje znak Aloise Tomáše se srdečním štítkem harrachovského rodu a hraběcí hodnostní korunou. Pod erbem je devíza: „Inde resurgit.“⁵⁷ (obr. 21)

Ve svazcích knihovny na Hrádku u Nechanic se nacházejí podpisy minimálně patnácti příslušníků rodu Harrachů – ovšem ne všechny je možné identifikovat, např. vzhledem k podpisu ve formě „Harrach“, „G. Harrach“, „Gf Harrach“ či pouze „H“.

Jan Nepomuk z Harrachu (1828–1909) podepsal 37 svazků. Mnoho z nich představuje jeho školní učebnice a knihy, které četl v dětství; ve vyšším věku používal převážně výše popsaná razítka. Podpisy v knihách bývají ve formě „Jan Harrach“, „Johann Harrach“, „Jean Har-

rach“, „Jánoš Harrach“, případně jako velmi podobné či zkrácené verze uvedených variant. Jméno často bývá doplněno titulem „hrabě“, „Graf“ či zkratkou těchto predikátů, není tomu tak ale ve všech případech. Maďarskou variantou svého křestního jména „Jánoš“ se hrabě podepsal do dvou německo-maďarských jazykových příruček. Podobně francouzskou variantu „Jean“ lze nalézt v učebnicích francouzštiny a dalších francouzských publikacích. V případě

■ Poznámky

54 Tímto typem razítka je označeno sedm knih z hradeckého fondu.

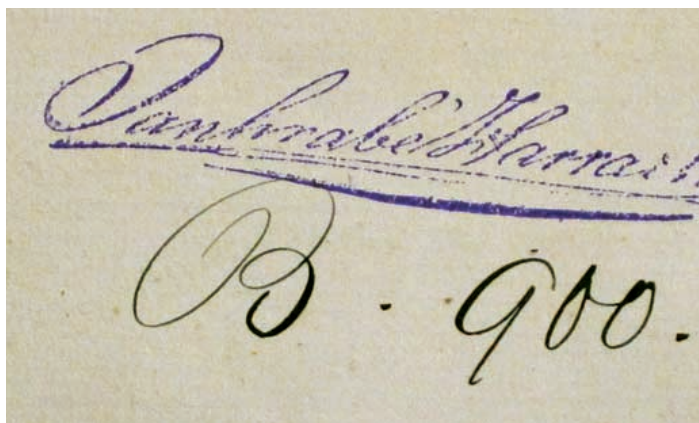
55 Roku 1829 byli Harrachové přijati mezi říšská hrabata. Rod od této doby užíval hraběcího titulu, ale ve skutečnosti byl vnímán jako říšský knížecí rod. Odtud řídce užívané označení „knížecí hrabě“. Srov. např. GEORGIEV, Jiří. *Až do těch hrdel a statků? : konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státotvorné šlechty po roce 1848*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-074-6. S. 302. Toto razítko lze nalézt v 81 hradeckých knihách.

56 GRENADE, Louis de. *Methode pour se confesser et communier utilement*. A Paris : Chez Louis Guerin, 1716. Bez ISBN. Inventární číslo 5303.

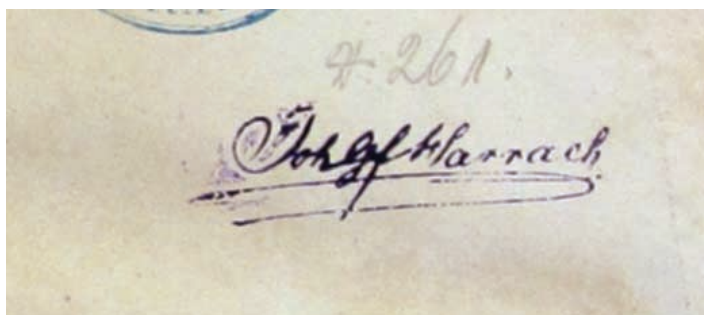
57 Srov. Harrach, Alois Tomáš Raimund, hrabě, 1669–1742. KNIHOVNA NÁRODNÍHO MUZEA. *PROVENIO* [online]. [Cit. 3. července 2014]. Dostupný z: <http://opac.nm.cz:8080/authorities/37994>.

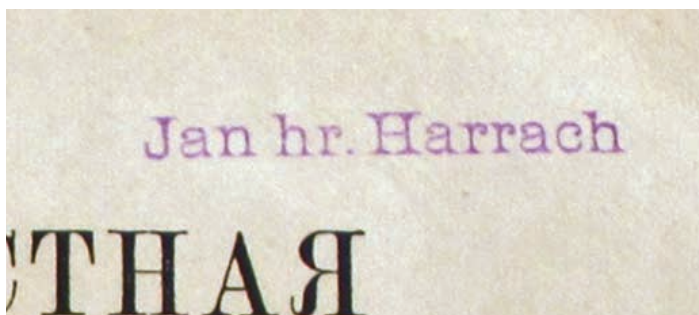
16

17

18

19

Obr. 16. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), iniciálové razítkové exlibris Jana Nepomuka z Harrachu.

Obr. 17. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), kaligrafické razítkové exlibris Jana Nepomuka z Harrachu – česká verze.

Obr. 18. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), kaligrafické razítkové exlibris Jana Nepomuka z Harrachu – německá verze.

Obr. 19. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), antikvové exlibris Jana Nepomuka z Harrachu.

české a německé varianty jména již nelze odvozovat od jazyka publikace – německé podpisy se nacházejí i v českých svazcích a naopak. Německá varianta ovšem mezi podpisy Jana Nepomuka převládá.

Janův mladší bratr Alfréd Karel z Harrachu (1831–1914) se podepsal pouze do pěti knih, zatímco Janův a Alfrédův otec František Arnošt z Harrachu (1799–1884) signoval sedm svazků uložených na Hrádku. Do tří dětských knih se podepsal jako „F. Harrach“ a do čtyř hudebnin, které patrně využíval při výuce hry na klavír, jako „Gf. Franz Harrach“. Františkovou tetou byla Marie Josefa z Harrachu, rozená z Liechtensteinu (1763–1833), která podepsala jeden z hrádeckých svazků.

Z potomků Jana Nepomuka po sobě zanechala podpisy v zámeckých knihách pouze Anna z Harrachu provdaná Henn z Henneberg-Spiegela (1858–1938). Do osmnácti svazků hudebnin se podepsala jako „Anna H.“ nebo „Anna Harrach“.

Devatenáct svazků hrádecké knihovny je podepsáno jménem „Marie Harrach“ či „Marie Lobkowicz“. Ačkoliv toto jméno náleželo více obyvatelkám Hrádku u Nechanic, tyto knihy patřily pravděpodobně první manželce Jana Nepomuka z Harrachu Marii Markétě z Harrachu, rozené z Lobkowicz (1837–1870).

Do dvou hrádeckých knih je vepsáno jméno Karoline z Harrachu, rozené von Öttingen-Öttingen und zu Öttingen-Wallerstein (1873–1959). V obou případech jsou podpisy datované (a to roky 1943 a 1944) a dle jejich podoby je poměrně pravděpodobné, že označovaly dary pro Karolinu. Karolinini potomci Johann z Harrachu (1904–1945) a Ernestina Antonie z Harrachu provdaná z Aehrenthalu (1903–1990) podepsali každý po jedné knize z hrádeckého fondu. Jméno Johannovy manželky Stephanie z Harrachu, rozené von und zu Eitz (1917–2011), je vepsáno do jednoho hrádeckého svazku s datací 1940 a do dalších dvou s uvedením roku 1942.

Vedle několika výše zmíněných starších titulů podepsaných členy rodu v 18. století lze na Hrádku nalézt také svazky podepsané osobami mimo rodinu Harrachů. Co se významu týče, stojí za zmínku svazek⁵⁸ označený exlibris, které mohlo patřit Clementu Augustovi vévodovi Bavorskému, arcibiskupovi v Kolíně nad Rýnem (1723–1761).⁵⁹ Jednu z hrádeckých knih⁶⁰ podepsal Josef František Devoty (1780–1865), katolický kněz, obrozenecký spisovatel, kaplan a později farář, jehož další svazky jsou dnes uloženy v Knihovně Národního muzea.⁶¹ Další svazek⁶² je podepsán Etienmem Balu-

zem (1630–1718), francouzským právníkem, filozofem a církevním historikem, který se stal roku 1667 knihovníkem u Jeana Baptista Colberta, francouzského ministra financí za vlády Ludvíka XIV.,⁶³ a jeden další⁶⁴ pravděpodobně

■ Poznámky

58 SMACKERS, Theodor. *Christliche Gedanken, Auff Alle Tag dess Monats, Ihro Durchleuchtigkeit Joanni Theodoro, Sibenden Printzen in Chur Bayern und erthänigst zu geschriben*. München : Joh. Lucas Straub, 1712. Bez ISBN. Inventární číslo 282.

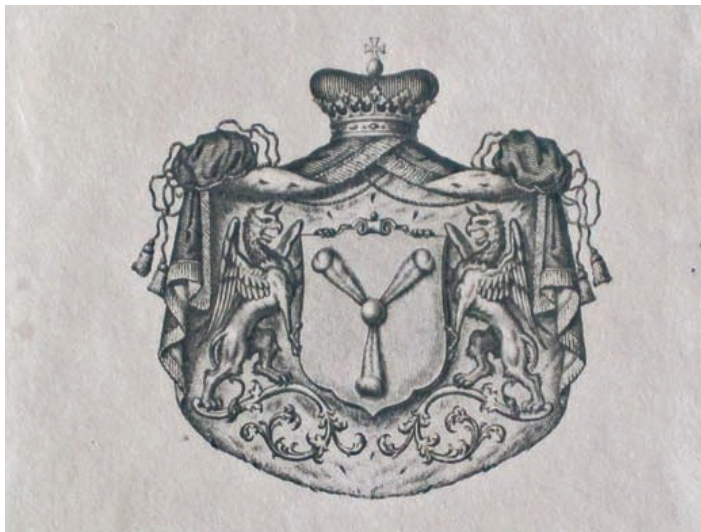
59 Clemens August arcibiskup, 1723–1761. Knihovna Národního muzea. *PROVENIO* [online]. [Cit. 3. července 2014]. Dostupný z: <http://opac.nm.cz:8080/authorities/35402>.

60 ALTHANN, Michael Franz Ferdinand von. *Imago Principum Bohemiae LXI. Elogiis Ducum, Regum, Interregum, Adumbrata, In novum Patriae splendorem, & publicum Regni decus, spectatum proposita*. Praeae : Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae, in Collegio Societatis Jesu, ad S. Clementem, 1673. Bez ISBN. Inventární číslo 4067.

61 VANĚK, Vojtěch. Kněz a historik Josef F. Devoty. *Krásné město: časopis přátel Kutné Hory*. 2003, roč. neuveden, č. 3, s. 5–7. Bez ISSN.

62 CANO, Melchor. *R. D. Melchioris Cani, ordinis praedicatorum, episcopi, canariensis, & primariae Cathedrae in Academia Salmanticensium Praefecti, Opera, quorum elenchum vide pagina sequente*. Coloniae Agrippinae : in Officina Birckmannica, 1605. Bez ISBN. Inventární číslo 4074.

63 Baluze, Etienne (1630–1718). CERL Thesaurus : accessing the record of Europe's printed heritage [onli-

20

Obr. 20. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), harrachovské štitkové heraldické exlibris.

21

Obr. 21. Hrádek u Nechanic (okres Hradec Králové), štitkové exlibris Aloise Tomáše Raimunda z Harrachu.

Španělem Juanem Paezem de Valençuelou y Castillejo, který žil v 17. století.⁶⁵

Ve svazcích uložených v hrádecké knihovně se nachází 74 rukopisných věnování⁶⁶ určených členům harrachovského rodu, případně dřívějším majitelům těchto svazků. Dalších osm knih je podepsáno jejich autorem a ve dvanácti knihách nalezneme vepsanou informaci o věnování jinou než v obvyklé podobě dedikace. Některé z hrádeckých knih byly darovány vícekrát, a proto obsahují větší množství rukopisných dedikací.

53 z celkového počtu věnování bylo vepsáno v 19. století. Jazykem, který mezi nimi jednoznačně převládá, je čeština, které bylo použito v případě 45 dedikací, zatímco německy jich bylo napsáno 18. Dalšími užitými jazyky jsou francouzština, angličtina, slovenština a latina. 62 svazků (ať už obsahujících věnování, či jen spisovatelův podpis) představuje autorské dary.

Největší množství knih ve fondu hrádecké knihovny (43 svazků) bylo věnováno Janu Nepomukovi hraběti z Harrachu (1828–1909); dvě z nich obsahují pouze Janovu *ex dono* informaci o vlastnictví. Na druhém místě v četnosti obdržených knižních darů byl jeho otec František Arnošt z Harrachu se čtyřmi svazky. Tři knihy obsahují věnování Johannu Nepomukovi (1904–1945) či jeho *ex dono* informaci o vlastnictví.

Další dvě knihy byly věnovány pravděpodobně Marii Markétě z Harrachu, rozené z Lobkowicz. Dvě knihy obsahují věnování Stephanie z Harrachu a do dvou knih je vepsána informace o tom, že byly věnovány Anně z Harrachu.

Po jedné knize bylo věnováno Marii Leopoldině z Harrachu (17. stol.) a Alfredu Karlovi z Harrachu. V jedné knize⁶⁷ se nachází *ex dono* poznámka o vlastnictví od Jana Arnošta z Harrachu (1705–1739) spolu s informací o tom, kým mu byla kniha věnována.

V případě jednoho svazku⁶⁸ je problematické určit, zda byl věnován Ernestině Antonii z Harrachu, nebo jejímu bratrovi Johannovi. Víme pouze, že se jednalo o dar k příležitosti prvního svatého přijímání některého z dětí Karoliny Marie z Harrachu, rozené Ottingen-Ottingen, roku 1913. V případě věnování jedné klavírní partitury⁶⁹ můžeme sice říci, že se jednalo o dar pro Annu Marii Theresii z Harrachu, rozenou z Lobkowicz, nevíme ovšem jistě, o kterou se jednalo. V dané době se totiž mohly na Hrádku vyskytovat dvě osoby tohoto jména – matka hraběte Alfreda Karla (1809–1881) a jeho manželka (1847–1934).⁷⁰

Některé knihy obsahují věnování či informaci o věnování osobám mimo rodinu Harrachů. Mezi ně patří hrabě Arthur von Mensdorff-Pouilly (1817–1904),⁷¹ hrabě Friedrich von Mensdorff-Pouilly (1896–1907),⁷² správce Harrachovské sklárny v 70. letech 19. století Kralík, kaplan v obci Čistá v okrese Semily v 60. letech 18. století Jan Kepert a jako instituce klášter Voršilek v Kutné Hoře.⁷³

Ačkoliv je knihovna státního zámku Hrádku u Nechanic jednou z nejmladších českých zámeckých knihoven, obsahuje množství zajímavých provenienčních poznámek. Z nich lze vyčíst řadu informací nejen o bývalých majitelích knih – hraběcích rodu Harrachů –, ale i o dárcích svazků, případně o okolnostech darování či četby daných knih. Harrachovská knihovna je též jednou z reprezentačních místností v přízemí zámku a díky uložení knih v estetických vyřezávaných novobarokních skříních stojí jistě za návštěvu. Nejen ona, ale i celý romantický Hrádek u Nechanic.

■ Poznámky

ne]. [Cit. 23. června 2014]. Dostupný z: <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp01255888>.

64 PALACIOS, Miguel de. *Praxis theologica de contractibus & restitutionibus*. Salamanticae : Ioannes Ferdinandus, 1585. Bez ISBN. Inventární číslo 3906.

65 Paez de Valençuela y Castillejo, Juan. CERL Thesaurus : accessing the record of Europe's printed heritage [online]. [Cit. 23. června 2014]. Dostupný z: <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp00876309>. Pro detailnější rozbor vlastnických záznamů v hrádeckých knihách s uvedením konkrétních svazků, ve kterých se nacházejí, viz ANDRESOVÁ, K., cit. v pozn. 1. S. 103–119.

66 Do této kategorie je započítána i částečně předtištěná a ručně dopsaná dedikace ve svazku BUSCH, A. *Bramborařství: návod k pěstování zemčat s popisem a objasněním nejnovějších a nejdůležitějších druhů*. Praha : Nákladem Aloise Hynka, 1874. Bez ISBN. Inventární číslo 3292.

67 ANTONELLO, Nicolás. *De titulis quos S. Evaristus Romanis Presbyteris Distribuit Dissertatio*. Roma : Hieronymus Mainordus, 1725. Bez ISBN. Inventární číslo 763.

68 KONDURA, M. *Jesus und die Jugend : Kommunion-Büchlein für Kinder von 10 bis 15 Jahren, welche öfters kommunizieren wollen*. Donauwörth : Auer, 1912. Bez ISBN. Inventární číslo 5273.

69 LÖWE, Thomas. *Das verwaiste Kind: Gedicht von Uhland : in Musik gesetzt für eine Singstimme mit Begleitung des Piano-Forte*. Wien : Tobias Haslinger's Witwe u. Sohn, [18–]. Bez ISBN. Inventární číslo konvolutu 5373.

70 Biografické údaje v předchozích dvou odstavcích sepsány na základě knihy MAŠEK, P., cit. v pozn. 16. S. 325.

71 Tamtéž.

72 Tamtéž. S. 629.

73 Rozbor konkrétních tištěných i rukopisných věnování v hrádeckých knihách a jejich transliterace viz ANDRESOVÁ, K., cit. v pozn. 1. S. 120–148.